

Marina Garbin
Gornje Selo, Šolta

ČAKAVSKI GOVORI OTOKA ŠOLTE – NEMATERIJALNO KULTURNO DOBRO

Dana 12. svibnja 2017. godine Ministarstvo kulture¹ donijelo je rješenje po kojem se utvrđuje da **Šoltanski čakavski govori** imaju svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra u smislu članka 9. stavka 1. alineje 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Za ovo se kulturno dobro tako utvrdio sljedeći sustav mjera zaštite:

- osigurati dostupnost dobra javnosti;
- poticati prenošenje i njegovanje kulturnog dobra u izvornoj sredini;
- poticati sudjelovanje pojedinaca, grupa i zajednice koje baštine dobro u identificiranju, definiranju, izvođenju i prenošenju dobra;
- popularizirati i promovirati kulturno dobro održavanjem stručnih skupova, putem elektroničkih medija, audio i video zapisa i na drugi način;
- osigurati održivost dobra kroz edukaciju, identificiranje, dokumentiranje, znanstveno istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, mogućnost prenošenja tradicije nasljednicima putem formalnog i neformalnog obrazovanja, te revitalizaciju napuštenih segmenata dobra;
- educirati stručni kadar za prenošenje znanja i vještina putem seminara, radionica, formalnog i neformalnog obrazovanja;
- nastaviti s istraživanjem dobra, primjerenim dokumentiranjem u svim vidovima i načinima suvremenog bilježenja te stručnim i znanstvenim vrednovanjem;
- promicati funkciju i značaj dobra u društvu, te uključiti zaštitu dobra u planirane razvojne programe;

¹ Na temelju članka 12. stavka 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara („Narodne novine“, broj 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 44/17) i članka 20. stavaka 1. i 2. Pravilnika o obliku, sadržaju i načinu vođenja Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske („Narodne novine“, broj 89/11 i 130/13).

- popularizirati i promovirati nematerijalno kulturno dobro te time nastojati ojačati svijest da su šoltanski čakavski govori jedinstveno blago koje na lokalnoj i nacionalnoj razini osigurava kulturnu raznolikost te provoditi mjere zaštite kako bi se izbjegla opasnost od nestajanja, uništenja ili pretjerane komercijalizacije kulturnog dobra;
- nositelj dobra dužan je provoditi mjere zaštite radi njegova očuvanja, sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i svim propisima koji se odnose na kulturna dobra, pridržavajući se njegove povijesno-tradicionalne matrice i pojavnosti.

Na navedeno se nematerijalno kulturno dobro primjenjuje Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i svi propisi koji se odnose na kulturna dobra.

Predmetno kulturno dobro upisalo se u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara pod brojem Z-6933 (**Šoltanski čakavski govori**), a upis se objavio u „Narodnim novinama“.

Nositelji su sve pravne i fizičke osobe evidentirane na Popisu nositelja koji su sastavnim dijelom ovog Rješenja. Nositelji dobra dužni su provoditi mjere zaštite radi njezina očuvanja, sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i svim propisima koji se odnose na kulturna dobra, pridržavajući se njihove povijesno-tradicijske matrice i pojavnosti. O svim promjenama nositelja nadležno je tijelo dužno obavijestiti Stručno povjerenstvo za utvrđivanje svojstva kulturnih dobara, koje će sukladno izmjenama revidirati Popis nositelja.

Popis nositelja za nematerijalno kulturno dobro **Šoltanski čakavski govori** jesu:

1. Općina Šolta
2. Osnovna škola „Grohote“
3. Kulturno-informativni centar otoka Šolte
4. Amatersko kazalište „Sulet“
5. Kulturno-umjetničko društvo „Šolta“
6. Bratovština Sv. Nikole – Maslinica
7. Udruga „Moja Šolta“
8. „ŠOLTANSKI TRUDI“ – Udruga za održivi razvoj stanovnika otoka Šolte

9. Ekološko-turistička udruga „Šolta“
10. Bratovština Sv. Ivana Krstitelja, Gornje Selo
11. Šoltanski glazbeni zbor „Olinta“
12. Udruga „Male čuvitice“
13. Udruga za očuvanje prirodne i kulturne baštine otoka Šolte „Škrinjica“
14. Likovna udruga „Eugen Buktenica – Đenko“
15. Bratovština Sv. Nikole, Stomorska
16. Bratovština Blažene Djevice Marije od Očišćenja, Srednje Selo
17. Udruga „Rusmarin“
18. Bratovština Sv. Martina, Grohote
19. Dječji vrtić „Grohote“

Osvrt na Rješenje:

Godine 2016. Kulturno-informativni centar otoka Šolte na čelu s tadašnjom ravnateljicom Tihanom Glavurtić, a uz zalaganje i znanstvenu podršku dijalektologa dr. sc. Filipa Galovića po okončanju terenskih istraživanja i prikupljenog traženog materijala, pokrenuo je postupak zaštite ovih govora.

Rješenjem Ministarstva kulture od dana 12. svibnja 2017. godine utvrdilo se da **Šoltanski čakavski govori** imaju svojstva nematerijalnog kulturnog dobra.

Pod nazivom **Šoltanski čakavski govori** misli se na govore mjesta Donjeg Sela, Srednjeg Sela, Grohota (s Rogačem), Gornjeg Sela i Stomorske.²

Šoltanski čakavski govori davno su temeljitije istraženi. Prvo i (donedavno) posljednje istraživanje šoltanskih govora proveo je Mate Hraste koncem 30-ih godina XX. stoljeća, a rezultate je objavio u studiji *Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale*. Početkom 60-ih Petar Šimunović je proučavao onomastiku Šolte, a u Grohotama je ispunio dijalektološki upitnik (za tadašnji Srpsko-hrvatski dijalektološki atlas). Godine 1986. objavljuje rad *Pristup jezičnoj i onomastičkoj problematici otoka Šolte*. U ovom su stoljeću toponomastička istraživanja provodile Katarina Lozić Knezović i Marina Marasović-Alujević, a godine 2015. objavile su knjigu *Toponimija otoka Šolte*. Filip Galović posljednjih je godina sustavno terenski istražio sve govore ovog otoka, a godine je 2015. na njima doktorirao. Očekuje se u skorije vrijeme objava opsežne monografije. Također je pisao o dvama dramskim tekstovima Držislava Mladinova u članku *Čakavština u dvama dramskim tekstovima s otoka Šolte*, o terminima koji se odnose na staru kuhinju i starinske kuhinjske predmete u govoru Grohota u članku *Stara kuhinja u Grohotama na Šolti i njezina terminologija*, o jeziku zbirke 'Dobro je činit dobro' šoltanskog autora Dinka Sule u članku *Jezična dimenzija pjesničke zbirke 'Dobro je činit dobro'*, o odabranim romanizmima u govoru Donjeg Sela u članku *O nekoliko romanizama u dolivaškome govoru na otoku Šolti*, o rezultatima istraživanja šoltanskih govora Mate Hraste u radu *Mate Hraste i njegov prinos poznavanju čakavskih govora otoka Šolte* te pojedine druge.

² Rogač se smatra „lukom Grohota“, a i ondje su pretežito naseljeni Grohoćani, stoga se govor Rogača ne razlikuje od govora Grohota. Mjesto Nečujam većim je dijelom apartmansko/turističko naselje. Kako govor mjesta Maslinice prema dijalektološkoj literaturi spada u štokavsko narječje (doseljenički govor), on tada nije bio uvršten u plan zaštite. Ipak, treba spomenuti da su nedavno okončana terenska istraživanja toga govora koja su pokazala da se može govoriti o čakavskome govoru (članak dr. sc. Galovića u tisku), stoga će se nastojati i govor Maslinice pridružiti svim ostalim šoltanskim čakavskim govorima.

Stanje u govorima otoka Šolte danas djelomično je zadovoljavajuće. Još je Hraste zabilježio da se u svim govorima, posebno u Grohotama, osjećaju pojedine promjene. Tako je i danas. S jedne strane stariji govornici i dalje rabe niz čakavskih karakteristika i njihova se čakavština odupire nestajanju, no kod mlađih generacija osjetan je utjecaj standardnog jezika, a uvelike i govora Splita koji kao prestižan govor vrši jak pritisak. Sve u svemu događa se izumiranje starijih govornika, brojne su migracije, prodor nove terminologije, globalizacija, utjecaj škole, utjecaj medija, i spomenuti jak utjecaj govora Splita. Zato se odmah po dobivenom Rješenju započelo s radom oko šoltanskih govora.

Tako je Udruga Rusmarin iz Stomorske koncem prošle godine, pod financijskom podrškom Ministarstva kulture, objavila vrijednu „Kuvaricu naših nona“, obuhvativši time komadićak kulture mjesta Stomorske na otoku Šolti. Naime, našavši stari rukopis s kulinarskim receptima gospođe Jovanke Bezić, članice su Udruge uz te stare recepte prikupile mnoge tradicijske recepte iz mjesta te sve zajedno objavile. Knjiga nije amaterska građa, ona nudi više od toga. Dr. sc. Filip Galović knjigu je stručno uredio, napisao popratnu studiju i obradio manje poznate riječi. Kako stoji na stranicama Ministarstva kulture, mediteranska prehrana „temelj je identiteta ljudi koji žive na tom prostoru, te je tekovina raznih kultura i utjecaja, koje se kontinuirano prenose s koljena na koljeno“. Tu je prva važnost ove knjižice. Osim toga, recepti su u ovoj knjižici pisani mjesnim govorom Stomorske, pa se sve upute i načini pripremanja jela prenose kroz domaću riječ, stoga se oslikavaju i osobitosti ovog mjesnog govora. S treće strane u ovoj je knjižici zahvaćen odsječak tradicije i kulture mjesta Stomorske, odnosno njegova izvornost. Dr. sc. Galović u predgovoru je istaknuo: „Neprijeporno je da se u novije vrijeme uslijed globalizacije, migracija, izumiranja starijega i iskonskoga stanovništva, modernoga načina života i raznih drugih pojava, gubi izvornost pojedinih manjih sredina“. S obzirom na okolnosti vremena u kojem živimo, Galović bilježi da je vrijednim radom „...Udruge Rusmarin tiskana knjižica u kojoj se prenosi dio ozračja nekadanjega, ali i sadanjega vremena, to jest donosi se dio tradicije maloga mjesta Stomorske na otoku Šolti. Očuvanje je naše baštine potrebno i nužno jer nestankom samo jednoga elementa kulture, u ovome svjetlu nestankom jednoga jela, zaboravom načina pripreme određenoga jela, nestankom domaćega naziva za pojedino jelo – gubi se dio jednoga dragocjenoga svijeta. Čestitke Udruzi Rusmarin koja je u ovoj knjižici zahvatila odsječak tradicije i govor mjesta Stomorske, odnosno svoju izvornost. Ovo je važan dokument u kojem se oslikava dio identiteta svakoga Stomorčanina, a koji će u pisanoj formi živjeti daleko iza nas.“

Ove je godine u srpnju u Grohotama pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture po prvi puta održana jezikoslovno-kulturna manifestacija „Dopala te Šolta“ kojoj je u središtu bila čakavština, a kojoj je za cilj bilo ukazati na važnost čakavskih govora, time i lokalnih govora na otoku Šolti, kao i na bogatstvo svekolike nematerijalne kulturne baštine otoka Šolte. Ravnateljica Kulturno-informativnog centra otoka Šolte prof. Marina Garbin istaknula je značaj zaštite šoltanskih govora te se u više navrata osvrnula na bogatstvo domaće riječi i njezine vrijednosti. Dr. sc. Ivana Kurtović-Budja u svojem je stručnom izlaganju govorila o načinu zaštite nematerijalnih kulturnih dobara te o procesu zaštite šoltanskih čakavskih govora istaknuvši na zornim primjerima njihovu vrijednost i raznolikost. Dr. sc. Filip Galović u svojem je stručnom izlaganju govorio o čakavštini sve od Baščanske ploče pa do današnjih dana, osvrnuvši se na današnje stanje u čakavskim govorima koji su na meti brojnih promjena te istaknuo da su lokalni govori dijelom identiteta te ih treba negovati i prenositi na mlađi svijet. Šoltanska spisateljica Venera Stojan, koja u pisanju njeguje iskonsku šoltansku riječ, pročitala je crticu iz djetinjstva u Maslinici, a potom je govorila o starim ribarima u tome naselju, njihovim životima i događajima uz more te krasnosloвила vlastitu dijalektalnu pjesmu takve tematike. Krasnoslovíli su se i stihovi napisani na drugim mjesnim govorima otoka Šolte. Važnim dijelom večeri bilo je i sudjelovanje Udruge Rusmarin i njihove predsjednice Jadranke Novaković koja je ispriopovijedala kako i zašto je nastala „Kuvarica naših nona“ te koji je njezin značaj, a posjetitelji su čuli i starinske recepte na domaćem govoru.

U kolovozu je u Maslinici vlastitim sredstvima održana poetsko-glazbena večer „Plava noć“, kojoj je u središtu bilo ono izvorno „masliniško“. Glavnom je organizatoricom bila Venera Stojan. Ista je čitala svoju prozu, kao i pjesme Edite Glavurtić. Nikica Sikirica, učiteljica u osnovnoj školi Lučac, koja u svom nastavnom radu njeguje čakavsku riječ, čitala je poeziju Dražena Radmana i Antonije Pedišić. Željka Radman krasnosloвила je pjesme Sofije Radman, a jedanaestogodišnja Luna Žic pjesmu Nade Radman. Nataša Blagaić čitala je svoje pjesme, od kojih su neke i uglazbljene, a zasebnu je pažnju zaokupila mještanka Borka Radman, 85-godišnja izvorna Maslinčanka, sa svojim pjesmama. Mira Žic čitala je pjesme Drage Radman, a uz to je mnogobrojnu publiku upoznala i s povijesti naselja Maslinice. Kratko je predavanje o čakavštini, šoltanskim govorima i govoru Maslinice održao dr. sc. Filip Galović. Istaknuo je i pojedine lokalne termine koji su zastupljeni u masliničkom te naglasio važnost čuvanja domaće riječi koja je dijelom identiteta svakog mještanina i usađena u njegovoj nutrini.

Osim navedenih događaja vrlo bitna točka je realizacija projekta „Finalna terenska istraživanja šoltanskih čakavskih govora“ nositelja Kulturno-informativnog centra otoka Šolte, a pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture, u okviru su kojeg izvršena dodatna terenska istraživanja ovih govora te su prikupljeni mnogi narativi iz običaja, tradicije i kulture šoltanskih mjesta. Po završetku će obrade i analize isti biti objavljeni i dostupni široj javnosti.

Ovu su samo neki od važnijih događaja što su, po pitanju lokalnih govora na otoku Šolti, ostvareni u ovom kratkom vremenu. Trenutno se priprema opsežna monografija o čakavskim govorima otoka Šolte, radi se na uređenju pojedinih knjiga šoltanskih autora napisanih na govorima otoka Šolte, izrađuju se planovi za ostala bitna događanja i projekte. Nastoji se, kolikogod je moguće, s više aspekata raditi na njegovanju i očuvanju baštine naših starih, s posebnim usmjerenjem na govor kroz koji se sve ogleda i kroz koji se sve prenosi.